

De wijzen uit het oosten

Mattheüs 2:1-12

Wat zegt de traditie?

Het tweede hoofdstuk van het Mattheüs-evangelie is een uniek hoofdstuk, zeker in de synoptische evangeliën (Mattheüs, Markus en Lukas). Wat wij in Mattheüs 2 lezen, vinden we nergens anders in de Bijbel terug. Toch staat er in dit hoofdstuk driemaal een vervulling van een oudtestamentische profetie (Matt. 2:15; 17-18; 23). Het hoofdstuk is helemaal in lijn met dit evangelie, dat ons de komst van de beloofde Messias, de Koning, voorstelt (o.a. Matt. 2:2, 6; 4:15-17; 16:16; 21:5, 9; 26:64; 27:11, 38).

Maar het lijkt haast niet mogelijk om zonder de invloed van de traditie te kijken naar dit gebeuren, waarbij de wijzen uit het oosten kwamen om het Kind Jezus te huldigen. De Bijbel is schaars met gegevens over de wijzen, met hoeveel personen zij waren of wanneer zij bij het Kind Jezus kwamen. De traditie zegt dat het er drie waren. Dat denkt men, omdat er sprake is van drie geschenken. Er is zelfs een legende die zegt dat zij met vier personen zijn vertrokken, maar dat de vierde nooit is aangekomen doordat hij steeds de armen wilde helpen onderweg. De drie wijzen worden ook wel eens verbonden met de drie bevolkingsgroepen die uit het nageslacht van Noach zijn ontstaan, dus Sem, Cham en Jafeth (Gen. 10). Of als afkomstig uit de drie toenmalig bekende werelddelen: Azië, Europa, Sjeba (Ethiopië). Dit is allemaal speculatie. De Bijbel vertelt ons slechts dat deze wijzen zijn gekomen. We mogen er wel van uitgaan dat de wijzen met hun entourage

een opvallende stoet vormden, toen zij Jeruzalem binnentrokken. Immers, Herodes en met hem heel Jeruzalem raakte in opschudding (Matt. 2:3).

In traditionele kerststalsetjes en in de kunstwereld zien we de herders en de wijzen samen in de stal verzameld rond de kribbe. Maar Mattheüs 2:1 hoeft helemaal niet in te houden dat de wijzen in Jeruzalem aankwamen op het moment dat Jezus geboren was. De wijzen kwamen een hele tijd later aan in Bethlehem. Mattheüs 2:11 zegt dat Maria en Jezus op dat moment niet in een stal waren, maar in een huis. Ook wordt Jezus een Kind (Gr. 'paidion') genoemd, geen pasgeboren kind (Gr. 'brephos'; vgl. Luk. 2:12). Het is daarbij opmerkelijk dat Herodes nauwkeurig navraag deed naar het tijdstip waarop de ster in het oosten heeft geschinen (Matt. 2:7), 'overeenkomstig de tijd die hij bij de wijzen nauwkeurig onderzocht had' (Matt. 2:16) – om zo de leeftijd van het Kind min of meer te kunnen bepalen. Daarmee in overeenstemming laat hij alle jongetjes tot twee jaar oud vermoorden in Bethlehem. Als de Heer Jezus pas geboren was, had hij slechts alle baby's moeten laten doden. Als we de traditie buiten beeld laten, kunnen we het bijzondere gebeuren met de wijzen meer onbevangen lezen.

Zoekende wijzen

De wijzen uit het oosten waren geen koningen, zoals de traditie ons wil doen geloven, maar wijzen (Gr. 'magoi'). Er zijn verschillende voorstellen gedaan over wie zij waren, en waar zij precies vandaan kwamen. De meest aannemelijke uitleg lijkt mij dat het astrologen uit de streek van Babylonië waren. Zij hielden zich immers bezig met het observeren van de sterren. Bij het 'oosten' is het vanuit de Bijbel heel aannemelijk om aan de streek rond Babel te denken (vgl. Gen. 2:8; 11:2; 25:6; 29:1; Job 1:3; Jes. 2:6).

In Handelingen 13:6, 8 vinden we ook het woord 'magos', waar het om een zekere tovenaars Barjesus (Elymas) gaat. We moeten ons niet hierdoor laten misleiden, alsof de wijzen occultisten waren die zich met tovenarij bezighielden (waar wij bij het woord magiërs gewoonlijk aan denken). Het zal wel niet helemaal koosjer geweest zijn waar deze wijzen zich mee bezighielden, maar kan men anders verwachten? Het boek Daniël helpt ons om een beter beeld te kunnen vormen van deze mensen. Nebukadnezar gaf het hoofd van zijn hovelingen de opdracht uit de gedeporteerde Israëlieten mannen te zoeken om dienst te doen in zijn paleis (Dan. 1:4). Daarbij stelde hij enkele vereisten waaraan zij moesten voldoen, zoals 'ervaren in allerlei wijsheid, in het bezit van kennis en met inzicht in wetenschap'. Ook Daniël hoorde bij deze geselecteerden. Later lezen we van hem

dat hij tot overste werd aangesteld over de wijzen van Babel (Dan. 2:48). In Daniël 2:13 lezen we dat het bevel werd uitgevaardigd om alle wijzen van Babel te doden, omdat zij de droom van de koning niet konden uitleggen. Eerder lezen wij in vers 2 over geleerden, bezweerders, tovenaars en Chaldeeën (wellicht astrologen). Kennelijk werden deze vier groepen beschouwd als wijzen (vgl. Dan. 5:11).

Aangezien de wijzen die naar Jeruzalem kwamen om de koning van de Joden eer te bewijzen, zich met de sterren bezighielden, lijkt het mij dat zij tot de groep geleerden of Chaldeeën behoorden, niet zozeer tot de bezweerders of tovenaars. Het waren dan veeleer mensen die op zoek waren naar de werkelijkheid van de schepping, naar waarheid en wijsheid. Wellicht deden ze dit niet altijd op de juiste manier. Toch kwam God hun tegemoet op hun eigen terrein door een bijzondere ster te laten verschijnen. En hebben zij niet gevonden wat zij zochten? Wie de wijzen precies waren, weten we dus niet met honderd procent zekerheid. Hoe dan ook, hun komst is een voorafschaduwning van een profetisch perspectief dat Mattheüs ons wil laten zien.

De komst van de wijzen als profetische voorafschaduwning

We weten niet precies hoeveel wijzen er waren, en ook niet wanneer zij precies gekomen zijn. Maar we weten wel dát het wijzen waren en dát ze gekomen zijn. Dat is wat Mattheüs de lezers van zijn evangelie duidelijk wil maken, de rest is bijzaak. Mattheüs stelt de Heer Jezus in zijn evangelie voor als de beloofde Messias, de Koning. Dan is het ook passend dat Hij bij Zijn komst in de wereld werd gehuldigd als de Koning. Maar nog meer: wij krijgen hierdoor een voorvervulling van de profetieën, waarbij de volken komen om hun heerlijkheid te brengen naar de Koning en naar Zijn woonplaats (vgl. Ps. 72:10; Jes. 60:3-6, 11; Hag. 2:7-9). Het is nog niet de eindvervulling (vgl. Openb. 21:24), maar een voorafschaduwning ervan.

De wijzen uit het oosten zijn vertrokken na het zien van een ster¹, die zij 'Zijn ster' noemden, nl. van de geboren Koning van de Joden (Matt. 2:2). Voor hen was het kennelijk duidelijk dat de verschijning van de ster betekende dat de langverwachte Koning van de Joden was geboren. Dit lijkt op het eerste gezicht nogal vreemd, maar er zijn twee verklaringen voor. Ten eerste, zoals eerder gezegd, waren deze wijzen gewend om de sterren te bestuderen. In de antieke wereld was het gebruikelijk om bij het zien van een speciale ster te denken aan de geboorte van een belangrijk persoon, of aan een belangrijke gebeurtenis. Ten tweede waren er tal van contacten tussen Joden en Babylonische wijzen. Na de Babylonische ballingschap bleven vele Joden in het oosten achter, waardoor hun invloed aanwezig bleef. Ook de geschriften van Daniël, en wellicht ook de gezichten van Bileam waren daar bekend ('een ster gaat op uit Jakob, een scepter rijst op uit Israël', Num. 24:17). Bovendien bestond er in die tijd een algemene Messiasverwachting. Ook Herodes spreekt meteen van 'de Christus', d.i. de Messias. De wijzen maakten een berekening en begrepen de uitkomst.

Na het zien van de ster maakten de wijzen zich klaar en gingen op reis, een tocht van ongeveer 1.500 km. Ze verwachtten Hem te vinden in Jeruzalem, dus daar trokken ze heen. Als ze daar zijn aangekomen, vragen ze niet óf de Koning geboren is maar wáár Hij geboren is (Matt. 2:2). Er is geen twijfel bij hen. Het deert hen niet dat de Joodse leiders in Jeruzalem (tot hun eigen schande) geen belangstelling tonen voor de geboren Koning. En evenmin zijn ze ontgoocheld dat de geboren Koning niet in Jeruzalem is, maar in Bethlehem. Ze zetten hun reis gewoon voort. God reageert op hun geloof, en ze zien de ster weer verschijnen die zij in het oosten hadden gezien (Matt. 2:9). Nu blijft de ster zichtbaar en leidt hen naar de Koning. Het is begrijpelijk dat zij heel blij zijn, als zij de ster weer zien (vs. 10). Ze zullen wel verwonderd zijn geweest de geboren Koning in een gewoon huis te vinden. Maar hun geloof wankelde niet, en zij boden Hem hun geschenken aan.

Zoals gezegd vormen de wijzen een type van de volken die hun heerlijkheid en rijkdom zullen brengen naar de Koning der koningen. Maar ook zullen zij Hem

¹ Er is veel gespeculeerd over wat deze ster kan zijn geweest: een (super)nova, een conjunctie van Jupiter, Saturnus en Mars, een komeet, of nog iets anders. Maar waarom niet gewoon aannemen dat God een ster beschikte om deze wijzen uit het oosten te roepen en, eenmaal in Jeruzalem aangekomen, verder te leiden naar het Kind? Immers, nadat de ster was gezien, verdween die weer en werd opnieuw gezien toen de wijzen in Jeruzalem waren.

hulde bewijzen, zoals destijds de wijzen (Matt. 2:11, 'zij vielen neer en huldigden het'; vgl. Rom. 15:10-12; Ps. 72:11; 96:7-10; 117:1; Jes. 11:10). Het ziet vooruit naar de dag dat de volken de Heer Jezus Christus zullen zoeken (vgl. Matt. 8:11²), zich voor Hem zullen buigen en Hem zullen eren. Profetisch gezien zijn er nog andere belangwekkende parallellen tussen het gebeuren met de wijzen, en de wederkomst van de Heer. Maar dan wel meer met betrekking tot de toestand in het land. Ten eerste zit er een valse koning op de troon; hij heeft niet het beste voor met het volk en regeert in verbondenheid met Rome. Zo zal ook de antichrist regeren over Israël in verbondenheid met de westerse machten. Ten tweede spanden de leidinggevendenden van het volk en de massa samen met deze koning. Zo zal Israël ook de valse koning van de eindtijd aannemen. Ten derde is er een gelovig overblijfsel in het land, dat verlangend uitziet naar de komst van de Messias. We vinden dit niet terug in Mattheüs 2, maar wel in de andere evangeliën. In het Mattheüs-evangelie gaat het immers om de verwerping van de Koning. Er is echter ook een groot verschil. Bij Zijn eerste komst kwam de Heer Jezus als een Kind, en met de zwakheid van een Kind. Bij Zijn wederkomst zal Hij komen in macht en majesteit. En dan zullen de volken hun heerlijkheid werkelijk brengen en Hem alle eer bewijzen.

Sjeba

Mattheüs heeft in zijn eerste hoofdstuk aangetoond dat Jezus Christus de Zoon van David is (Matt. 1:1, 6). Dan schrijft hij in hoofdstuk twee over het bezoek van de wijzen, die van verre kwamen om Hem te huldigen. Dit herinnert ons aan een gebeurtenis in het Oude Testament, waarbij de zoon van David (Salomo) met geschenken werd gehuldigd door een vooraanstaand persoon uit de heidenen, en wel de koningin van Sjeba (1 Kon. 10:1-13). De geschenken van de wijzen – goud, wierook en mirre – doen denken aan twee geschenken van de koningin van Sjeba, namelijk goud en specerijen³ (1 Kon. 10:10). In Psalm 72:10-11, 15 en Jesaja 60:5-6 wordt verwezen naar deze schenking door de koningin van Sjeba (Sjeba wordt telkens genoemd), om de toekomstige gift van de volken aan de Messias uit te drukken. De schenking van de koningin van Sjeba is een schaduwbeeld, en de schenking door de wijzen is een voorvervulling. Beide zien vooruit naar het

² Twee keer lezen we in het Mattheüs-evangelie over een 'groot geloof' (Matt. 8:10; 15:28), en telkens betreft het een heiden.

³ Als derde geschenk bracht zij ook edelstenen mee.

duizendjarig Vrederijk, waarbij de Zoon van David op Zijn troon zal zitten en de volken hun geschenken zullen brengen⁴.

Mattheüs neemt deze gebeurtenis bewust op in zijn evangelie, om zo te laten zien dat Jezus Christus wel degelijk de Messias is. Des te veelzeggender is het, wanneer hij in hoofdstuk 12:42 de volgende woorden van Jezus optekent: 'De koningin van het Zuiden zal worden opgewekt in het oordeel met dit geslacht en het veroordelen, want zij kwam van de einden der aarde om de wijsheid van Salomo te horen; en zie, meer dan Salomo is hier!' Zo maakt de Heer Jezus koning Salomo tot een type van Hemzelf. In beide gevallen is er zegen voor het volk van de koning, en is er een tempel in Jeruzalem; in beide gevallen regeert de koning in vrede, en bieden de volken hun geschenken aan.

De drie geschenken

Zoals passend bij de geboorte van een koning, brachten de wijzen geschenken mee. Het waren allemaal geschenken die in een doorsnee Joods gezin niet te vinden waren. Goud was het geschenk bij uitstek voor mensen met koninklijk bloed, een geschenk dat een koning waardig was. Goud versierde de tronen en de paleizen van de koningen in het oosten en in het Midden-Oosten.

Wierook was een kostbare hars, die werd verkregen uit bomen in Arabië. Het werd door de priesters gebruikt bij de offeranden. In de Bijbel wordt wierook bijna altijd verbonden met de eredienst (Ex. 30:34-38; Lev. 2:1-16; 6:15; Num. 5:15; Neh. 13:5, 9). We mogen hierbij denken aan de welaangenaamheid van de Heer Jezus voor God.

Mirre wint men door de bast van de plant te doorsteken, zodat de plant een witte gomhars gaat afscheiden, die door contact met de buitenlucht rood wordt. Mirre vermengd met azijn werd de Heer Jezus aangeboden tijdens Zijn lijden op het kruis, om hierdoor de pijn te verlichten (Mark. 15:23). Mirre werd gebruikt bij de zalving van het lichaam voor de begrafenis. Zo bracht Nicodemus mirre mee om het lichaam van Jezus te zalven (Joh. 19:39-40). Een zondares had al eerder mirre uitgegoten over het hoofd van de Heer, met het oog op Zijn begrafenis (Matt.

⁴ Het is nu juist de parallel tussen deze twee gebeurtenissen (de komst van de koningin van Sjeba en van de wijzen uit het oosten), en de hierbij geciteerde verzen waarin het over de koningen van de volken gaat, die ervoor verantwoordelijk is dat de traditie de magiërs veranderd heeft in koningen (begin 3e eeuw).

26:6, 12; Mark. 14:3, 8; Joh. 12:3, 7). De mirre spreekt dus van het lijden en sterven van de Koning.

De weerstand tegen de Heer

Wat een groot verschil is er tussen de wijzen enerzijds, en Herodes en de godsdienstige leiders te Jeruzalem anderzijds. De motieven van de Edomiet Herodes I (uit het nageslacht van Ezau) om de geboren Koning van de Joden te doden (Matt. 2:2), waren van politieke aard. Hij was bang voor een troonpretendent. Herodes stond hierom bekend. Hij heeft zelfs zijn eigen zonen Alexander en Aristobulus, en nog eens drie jaar later zijn zoon Antipater, laten executeren omdat hij vreesde dat ze hem van de troon zouden stoten. Hij was een werktuig in de hand van de satan in een poging om de plannen van God te dwarsbomen. Van deze wrede koning, die er later niet voor terugdeinsde om alle jongetjes onder de twee jaar in het gebied van Bethlehem te laten vermoorden, kon iets dergelijks worden verwacht. Hij raadpleegde de Joden om de plaats van de geboorte te leren kennen, en de wijzen om het tijdstip van de geboorte te leren kennen.

Maar nog erger was de houding van de overpriesters (hieronder werden de hogepriester, de oud-hogepriesters en de leden van de voornaamste priesterfamilies gerekend), alsook de schriftgeleerden. Wellicht gaat het hier om de Joodse raad, het sanhedrin, dat door Herodes werd bijeengeroepen. Dit hoogste gerechtshof van de Joden bestond uit 70 priesters, oudsten en schriftgeleerden, met de hogepriester als voorzitter. We vinden de drie groepen later weer terug. Jezus zegt dat Hij veel van hen te lijden zou hebben (Matt. 16:21). Samen staan ze bij het kruis om Jezus te bespotten (Matt. 27:41). Het gaat hier dus om de hoogste leiders van het volk. Zij hechtten totaal geen waarde aan de boodschap van de wijzen. Wel hielpen zij Herodes om uit te zoeken waar de Koning geboren was, en dat vanuit de Schriften (Mi. 5:1, 3; 2 Sam. 5:2). Veelzeggend is dat zij niet alleen Micha 5:1 citeren, maar daarbij ook refereren aan de zalving van David tot koning door het volk (2 Sam. 5:2; 1 Kron. 11:2). Ook stellen zij dat Bethlehem niet de geringste stad was, want uit Bethlehem kwam de beloofde Leidsman. Alles gebeurde volgens de Schriften, en toch geloofden zijzelf niet dat de Messias was geboren. Vervolgens gingen zij evenmin op weg om hun Koning hulde te bewijzen. Ze konden wel vertellen waar de verwachte Koning was geboren, maar gingen er zelf niet heen. Ondanks de komst van de wijzen en de boodschap die zij brachten, hield Jeruzalem ('de stad van de grote Koning') zich niet hiermee bezig.

Het is een compleet falen van het volk Israël, wat telkens in het evangelie van Mattheüs wordt benadrukt. Er kan ook wel angst voor represailles van koning Herodes achter zitten. Herodes was een wrede koning, die bij elk vermoeden dat er strijd kon ontstaan om het koningschap meteen hardhandig ingreep. Het is uit de geschiedenis bekend dat hij ook wel Joodse geestelijke leiders heeft laten ombrengen. Maar erger dan dat was hun ongeloof. Zij die de Schriften zo goed kenden, hadden moeten weten dat elke poging van de satan om Gods plannen te dwarsbomen nutteloos was. Als zij werkelijk hadden geloofd dat de Messias was geboren en dat de geboorte van Jezus de vervulling van de door hen geciteerde Schriftplaats was, hadden zij genoeg redenen om Hem te zoeken – al was het maar in het geheim, zoals Nicodemus later deed (Joh. 3). Maar zij geloofden niet. In heel het Mattheüs-evangelie weerstaan ze Hem. ‘Hij kwam tot het Zijne, en de Zijnen hebben Hem niet aangenomen’ (Joh. 1:11); dat is de trieste werkelijkheid die wij hier zien.

Drie reacties op Jezus

In deze drie partijen zien we ook de drie reacties die er kunnen zijn op de Heer Jezus. De *wijzen* laten ons de goede reactie zien. De Heer Jezus wordt erkend en aanbeden. In *koning Herodes* zien we precies het tegenovergestelde. Hij ontpopt zich als een vijand van Jezus, en doet er alles aan om Hem te verwerpen. In de *overpriesters* en de *schriftgeleerden* zien we een derde reactie, namelijk die van onverschilligheid en ongeloof. Helaas lijkt dat in onze tijd de meest voorkomende reactie te zijn. Straks komt de tijd dat alle volken zich zullen neerbuigen voor de Koning der koningen en de Heere der heren. Dan zullen zij Hem hun geschenken en hun aanbidding aanbieden. Wat zijn wij bevoorrecht dat wij dat in déze tijd al mogen doen, terwijl wij vol verwachting uitzien naar de dag die komt.
